

De levensloop van Hartog Eijsman

en enkele bijzonderheden uit de grote familie Eijsman

18 september 1896 - 20 oktober 1941

© Michèle van Hofwegen, FSB, 2021

De man die altijd jong blijft

De levensloop van Hartog Eijsman

18 september 1896 - 20 oktober 1941

Hartog Eijsman wordt op 18 september 1896, 's morgens om 11 uur, geboren te Arnhem (sommige bronnen geven 18 augustus aan, dit is onjuist).

Het Joodse gezin Eijsman

Hartog is het achtste kind van kramer (koopman) Benjamin Eijsman en koopvrouw Elisabeth Bos. Zijn oudere zussen en broers zijn Mozes (1882), Christina (1884), Carolina (1886), Jacob (1889), Dora (1891), Rosa (1892) en Johanna (1895). Na Hartog worden in het Joodse gezin nog geboren Frederika (1899) en Simon (1900). Frederika sterft al binnen een jaar na haar geboorte, zodat het gezin uiteindelijk uit negen kinderen bestaat.

Van deze negen kinderen zullen alleen Mozes, Rosa en Simon de oorlog overleven...

Hartog wordt ook wel Herman genoemd.

Hartog gaat alleen naar de lagere school, daarna moet hij direct werken.

Hij wordt lompensorteerder. Hij is 1 meter 60 groot.

Als godsdienst wordt vermeld Nederlands - Israëlitisch.

Woonplaatsen

We kunnen bij Hartog letterlijk spreken over een levensloop. Want hij woont in zijn leven op vele plaatsen kriskras door Nederland. Het is moeilijk dit spoor helemaal te volgen.

Hartogs jeugd begint in Arnhem. Maar hij verhuist achtereenvolgens naar Bussum, Meppel, Amsterdam, weer Arnhem en Middelburg. In 1924 keert hij definitief terug naar Arnhem.

Arnhem

Op 1 juli 1924 vestigt Hartog zich definitief in Arnhem. In Arnhem wordt hij lompensorteerder.

Opvallend is dat er in die tijd een advertentie in de krant staat van Simon Eijsman, zijn jongere broer. Die woont dan op de Wielakkerstraat 9, waar Hartog in 1918 zelf ook woonde. Is dit het ouderlijk huis? Woont Hartog (tijdelijk) bij zijn broer? Hebben ze samen een eigen bedrijf?

In Arnhem trouwt Hartog op 6 januari 1926 met Maria Johanna Henriëtte Peters. Zij is net als Hartog ook in Arnhem geboren. Maria is niet Joods, dit wordt in die tijd een gemengd huwelijk genoemd. Hartog is dan 29 jaar, Maria 25 jaar.

Hartog en Maria gaan wonen op de Bouwmeesterstraat 5. In enkele documenten wordt ook de Johannastraat genoemd. Dit is fout, hier woont zijn zus Johanna met haar gezin. Mogelijk heeft Hartog daar voor zijn trouwen wel even gewoond.

Het gezin van Hartog en Maria Eijnsman krijgt drie dochters.

De moeder van Hartog overlijdt in 1928. Twee jaar later, in 1930, sterft ook zijn vader.

Militaire dienst

Hartog verschijnt op 8 juni 1915 voor de keuringsraad vanwege zijn militaire dienstplicht. Hij is dan 18 jaar. In Europa woedt de Eerste Wereldoorlog, die dan nog De Groote Oorlog wordt genoemd.

Hartog zou graag bij de infanterie willen. De arts vindt dat echter geen goed idee. Bij de infanterie moet je veel lopen, en Hartog heeft platvoeten...

Het advies van de arts is vestingartillerie. Dat zijn zware kanonnen in vaste opstellingen in de toenmalige Nederlandse forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Daar hoef je alleen maar bij te staan, lopen is nauwelijks nodig.

Hartog in militaire dienst (met wit shirt)

Op 3 maart 1918 moet Hartog daadwerkelijk opkomen in militaire dienst. De Eerste Wereldoorlog is nog in volle gang, en het Nederlandse leger is al bijna vier jaar gemobiliseerd en in hoogste staat van paraatheid. Hartog komt terecht bij de 1^e Batterij van het 1^e Regiment Vestingartillerie in Utrecht.

Het is niet duidelijk wanneer de dienstplicht van Hartog er op zit. Die duurt normaal gesproken acht en een halve maand. Dat zou betekenen dat Hartog half november 1918 weer vrij man zou zijn. De oorlog is dan net afgelopen (11 november 1918). Dat zou dus kunnen, maar is niet erg waarschijnlijk. Vermoedelijk heeft hij wel wat langer in zijn uniform moeten rondlopen.

Terwijl Hartog in Arnhem woont, daar zijn handel drijft en zijn gezin sticht, wordt hij op papier voor militaire dienst meerdere keren overgeplaatst. Hij hoeft daarvoor niet daadwerkelijk weer het uniform aan te trekken. Het is slechts een lastgeving. In geval van dreigende oorlog en mobilisatie moet hij dan opkomen bij dat onderdeel.

Vermoedelijk zal hij nog wel een aantal keren zijn opgeroepen voor herhalingsoefeningen, om te zorgen dat hij zijn militaire vaardigheden behoudt en nieuwe kennis aangeleerd krijgt.

Op 1 oktober 1936 is de militaire dienst voor Hartog definitief verleden tijd. Ook in geval van oorlog zal hij gezien zijn leeftijd (40 jaar) niet meer onder de wapenen geroepen worden.

Oorlog

Op 10 mei 1940 valt het Duitse leger Nederland binnen. Al direct op die 10^e mei wordt Arnhem door de Duitse troepen ingenomen.

Op 15 mei geeft het Nederlandse leger zich over en begint de bezetting, die vijf jaar zal duren. Deze bezetting zal aan ruim 100.000 Joodse Nederlanders het leven kosten.

In het begin van de Duitse bezetting lijkt er voor de Nederlandse bevolking en hun Joodse landgenoten nog weinig te veranderen. Ambtenaren en onderwijzers moeten een zogenaamde Ariërverklaring tekenen, waaruit blijkt dat ze geen Joodse voorouders hebben. Maar verder gebeurt er nog niets. Eind november 1940 volgt de eerste anti-Joodse maatregel: Joodse ambtenaren worden ontslagen.

Langzaam volgen er meer maatregelen. Vanaf begin 1941 moeten allerlei groepen Joden zich melden voor verplichte tewerkstelling in Nederland en Duitsland. Regelmatig vinden razzia's (klopjachten) plaats om Joden die zich niet gemeld hebben te arresteren. In april 1941 wordt voor alle Nederlanders van 15 jaar en ouder het (moeilijk te vervalsen) persoonsbewijs ingevoerd waarmee men zich verplicht moet kunnen legitimeren. In dit persoonsbewijs staat voor Joodse inwoners een zwarte J, deze is vanaf januari 1942 verplicht. Vanaf 3 mei 1942 moeten alle Joden een gele ster op hun kleding dragen, die ze zelf moeten betalen. Het is nu makkelijk om de Joden de toegang te ontfemen tot openbare gebouwen, parken, scholen enz. Veel Joden zoeken een veilig heenkomen en duiken onder.

Arrestatie

Deze laatste ontwikkelingen zal Hartog niet meer meemaken. Een Jodenster heeft hij nooit gedragen. Vanaf september 1940 beginnen de Duitsers vanuit de Aussenstelle Arnheim van de Duitse

**Aussenstelle Arnheim van de Duitse
Sicherheitsdienst (SD) aan de
Utrechtsestraat 85
Foto Gelders Archief**

Sicherheitsdienst (SD) aan de Utrechtsestraat 85 (toen 55A) alle Joden in Gelderland te registreren. De Duitse Sturmführer Willy Bühe speelt hierbij een belangrijke rol. Hij is op de Aussenstelle Arnheim als Judensachbearbeiter (administratief medewerker voor Jodenzaken) belast met de "administratie" betreffende de Joden voor de provincie Gelderland.

**Willy Bühe
Judensachbearbeiter
Gelderland
Foto Gelders Archief**

Het pand van de Aussenstelle aan de Utrechtsestraat wordt gebruikt om arrestanten (Joden, verzetsstrijders) op te brengen, gevangen te zetten, te verhoren en te martelen.

Mensen die langer gevangen gehouden moeten worden, gaan vaak naar het Huis van Bewaring aan het Walburgplein.

Op 7 en 8 oktober 1941 vindt in Gelderland een grote razzia plaats in Aalten, Arnhem, Apeldoorn, Borculo, Doetinchem, Lichtenvoorde, Lochem, Ruurlo, Terborg, Winterswijk en Zutphen. Het arresteren gaat ogenschijnlijk volstrekt willekeurig, waarmee de Duitsers de Joden angst proberen aan te jagen. De bedoeling is dat ruim 230 Joodse mannen gearresteerd gaan worden. Er zullen in totaal echter slechts ongeveer 90 - 95 Joodse mannen opgepakt worden.

De lijsten van de 230 bij de razzia van 7 en 8 oktober 1941 in Gelderland te arresteren Joodse mannen worden door Judensachbearbeiter Sturmführer Willy Bühe opgemaakt.

De arrestaties in Arnhem worden door de Grüne Polizei uitgevoerd op woensdagmorgen 8 oktober 1941. De gearresteerde Joden moeten voor 12.00 uur naar de Willemskazerne aan het Willemsplein gebracht worden (die kazerne is in september 1944 gebombardeerd en niet weer opgebouwd).

Razzia in de Steenstraat in Arnhem, 1942. Dit is dus niet de razzia van 8 oktober 1941, maar de situatie is wel goed vergelijkbaar.

Fotograaf Arend Jan Zantinge; Gelderland. 75jaarmvrijheid.nl

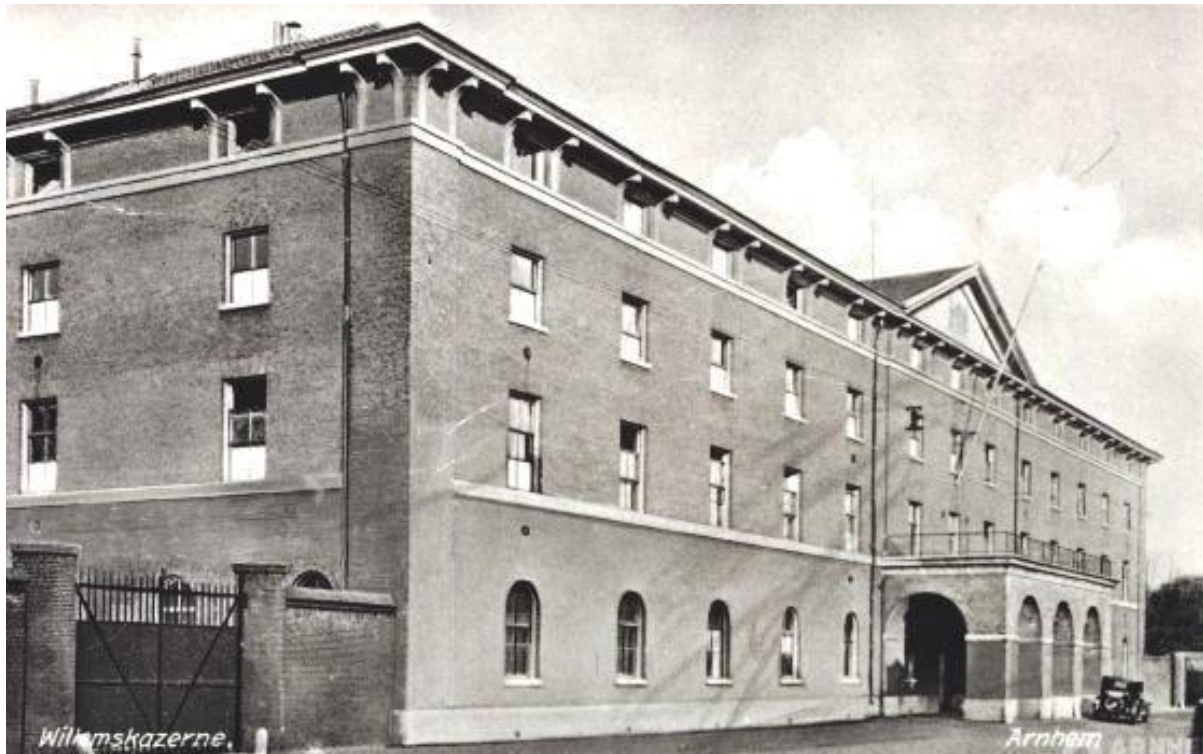

Van de 130 mannen die op de Arnhemse lijst staan, blijken er 64 niet thuis te zijn. In de nacht van 8 op 9 oktober gaan de Duitse Sicherheitspolizei en de Ordnungspolizei opnieuw op pad om ook deze

mannen te arresteren. Ze vinden er slechts twee, wat het totaal in Arnhem op 68 gearresteerde Joden brengt. Eén van hen is Hartog Eijzman.

Elders in Gelderland zijn op 7 en 8 oktober slechts zo'n 25 mannen opgepakt.

Deze tweedaagse razzia levert de Duitsers uiteindelijk tussen de 90 en de 95 arrestanten op, en niet de gewenste 230.

In de Willemsskazerne worden de vastgenomen mannen medisch gekeurd door dokter Cathol, een Duitse militaire arts die op dat moment verbonden is aan het Diaconessenziekenhuis.

Ongeveer 20 mannen worden afgekeurd en naar huis gestuurd: de Duitsers doen er alles aan om de schijn op te houden dat de mannen gedwongen tewerk gesteld zullen worden in Duitsland.

De overige gearresteerde mannen brengen de nacht door in de kazerne. Ze worden dus niet ondergebracht in het Huis van Bewaring aan het Walburgplein.

De volgende dag, donderdag 9 oktober, worden 70 Joodse mannen op de trein gezet richting Mauthausen. Onder hen de voetballer van Vitesse Benjamin van Leer. Ook Hartog Eijzman is één van hen.

De reis zal enkele dagen duren. Via station Enschede verlaten ze Nederland voorgoed.

Concentratiekamp Mauthausen

De 70 mannen worden allemaal overgebracht naar het concentratiekamp Mauthausen in Oostenrijk. Ze gaan dus niet via Westerbork, zoals dat later wel veel zal gebeuren. Deze transporten worden ook nog niet geregistreerd.

Op 11 oktober komt Hartog aan in Mauthausen, waar hij wordt geregistreerd en een kampnummer krijgt: 5825.

Het leven in het kamp

Het concentratiekamp Mauthausen is vanaf augustus 1938 gebouwd. Het ligt ongeveer 20 kilometer van Linz, de tweede stad van Oostenrijk aan de Donau.

Mauthausen is een werkkamp. De gevangenen worden tewerk gesteld in de nabij gelegen steengroeven.

Mauthausen behoort tot de zwaarste categorie concentratiekampen, bestemd voor streng gestraften.

In het kamp is mishandeling, marteling en moord aan de orde van de dag. Gecombineerd met het onmenselijk zware werk (er moeten 50 kilo zware granietblokken omhoog gesjouwd worden op een trap van 186 treden, de 'Trap des Doods') betekent gevangenschap in Mauthausen een zekere dood. De lijken worden in ovens verbrand. Onder de onmenselijke omstandigheden plegen veel gevangenen zelfmoord door van de berg af te springen of door zich in de onder hoogspanning staande afrostering te werpen.

In het kamp komen 90.000 gevangenen om. Onder hen 38.120 Joden, van wie 1600 uit Nederland.

Overlijden

Voor het einde van oktober zijn al 60 van de 70 mannen uit Gelderland omgekomen...

Van geen enkele van de eerdere razzia's zijn de slachtoffers zo snel om het leven gebracht als van de razzia op de mannen uit Gelderland.

De families die in Nederland zijn achtergebleven ontvangen bericht van dit overlijden. Als doodsoorzaak worden allemaal leugens vermeld.

Hartog is één van die 60 mannen uit Gelderland, die al binnen een maand na aankomst in Mauthausen komt te overlijden. Hij sterft op 20 oktober 1941 in Mauthausen. Slechts één maand na zijn 45ste verjaardag...

De doodsoorzaak die in het register wordt genoteerd is slecht leesbaar. Het lijkt op iets als "*Maageninhaltswünde*". Een maagperforatie? Het zou ook iets van "*Herzens...schwäche*" kunnen zijn. Hartfalen misschien? Hoe dan ook, het maakt eigenlijk niet uit. Het is toch een leugen...

Het tijdstip van overlijden is 14.45 uur. Hartog is de twaalfde dode van die dag, en waarschijnlijk nummer 326 van de hele maand oktober.

Het gezin van Hartog Eijssman

Als eind 1942 de anti-Joodse maatregelen steeds harder worden en er steeds meer Joodse gezinnen worden opgepakt en afgevoerd, duikt Maria Peters met haar drie dochters onder. Ze gaan naar de omgeving van Lunteren en Barneveld, waar ze de oorlog weten te overleven.

Bronnen:

- Website <https://www.oorloginnijmegen.nl/index.php/oorlog-in-nijmegen/razzia-s-en-deportaties/557-razzia-s/razzia-s-publicaties/1458-de-aussenstelle-arnheim>
- Diverse bevolkingsregisters
- Website http://mijngelderlandmedia.azureedge.net/2131/27-pastoorstraat_nl.pdf
- Website www.Delpher.nl (kranten en tijdschriften)
- Informatie historica mevr. Wally de Lang

Naschrift: Waar worden de bij de razzia's in 1941 opgepakte Joden vastgehouden voor zij op transport gezet worden naar Mauthausen?

In het onderzoek bleek het onduidelijk waar de opgepakte mannen geweest zijn tussen 8 en 11 oktober. Sommige bronnen gaven aan dat ze eerst naar Kamp Amersfoort zijn gebracht. Uit contact met Kamp Amersfoort bleek echter dat vanuit dit kamp pas in 1942 transporten naar Mauthausen vertrokken zijn, dus de groep kan niet naar Amersfoort gebracht zijn.

Volgens een "Lijst van Jodentransporten" op internet (Wikipedia) vertrokken de bij de eerste razzia's in 1941 opgepakte Joodse mannen vanuit Amsterdam via Schoorl en Alkmaar naar Mauthausen. De in de Achterhoek en Twente opgepakte mannen vertrokken vanaf station Enschede naar Mauthausen. De Arnhemse mannen gingen rechtstreeks vanuit Arnhem. Pas vanaf 1942 werden de Joodse mensen centraal verzameld in Westerbork voor ze op transport gingen.

Als de mannen in Arnhem gebleven zijn, zou het voor de hand liggen dat ze werden vastgehouden in het huis van bewaring aan het Walburgplein. Daar gingen alle gevangenen van de SD uiteindelijk naar toe. Maar er kwamen documenten boven water waaruit bleek dat ook dat niet het geval was. De mannen bleken te zijn opgesloten in de Willemskazerne. Van daar uit zijn ze met de trein naar Mauthausen gebracht, een tocht die ongeveer twee dagen in beslag nam.

Inschrijving Hartog Eijsman in kamp Mauthausen - 11 oktober 1941

KONZENTRATIONSLAGER MAUTHAUSEN
Lagerschreibstube

Mauthausen, den 12. Oktober 1941

Zugangsliste vom 11. Oktober 1941

1.	Aussen	Karl	4.2.10	Heemerden	Metzger	5837	Jude
2.	Benjamin	Jonas	24.3.04	Amsterdam	Reisender	5632	"
3.	Berendsen	Isidor	11.11.92	Wisch	Metzger	5781	"
4.	Biese van	Willen	3.12.02	Amsterdam	Krankenpfleger	5641	"
5.	Blok	Bernard	9.9.96	Den Haag	Reisender	5522	"
6.	Cauverjens	Jakob	6.5.19	Hasselt	ohne	5608	"
7.	Coevorden	van Moses	29.9.12	Coevorden	Bäcker	6828	"
8.	Cohen	Hartog	5.10.90	Zutphen	Lumpenhändler	5640	"
9.	Cohen	Philip	4.5.92	Almelo	Bäcker	5634	"
10.	Cohen	Gerhard	31.3.15	Arnheim	Kaufmann	5626	"
11.	Dantzig van	Julius	27.3.03	Rotterdam	Reisender	5631	"
12.	Eijsman	Hartog	18.9.96	Arnheim	Lumpenhändler	5825	"
13.	Elzas	Justus	16.3.89	Berculo	Agent	5549	"
14.	Falkenberg	Isaak	1.3.17	Den Haag	Kaufmann	5633	"
15.	Felleman	Isidor	21.2.18	Amsterdam	Züchter	5613	"
16.	Gans	Harry	1.11.06	Winterswijk	Kaufmann	5562	"
17.	Gelder van	Aron	10.6.99	Winterswijk	Metzger	5691	"
18.	Gelder van	Aalten Arnold	23.11.21	Aalten	Arbeiter	5565	"
19.	Gelder van	Edwin	4.3.17	Penang	Betriebsführer	5646	"
20.	Geldern van	Heimann	16.3.96	Windschoten	Händler	5838	"
21.	Goudsmit	Philippus	13.7.99	Groningen	Reisender	5543	"
22.	Grijsaard	Leendert	23.8.94	Amsterdam	Kaufmann	5647	"
23.	Groenberg	Jakob	20.11.99	Zwolle	Möbelmacher	5833	"
24.	Groenenberg	Sallie	1.5.07	Zwolle	Kaufmann	5761	"
25.	Groenenberg	Joseph	30.8.04	Zwolle	Kaufmann	4492	"
26.	Groenenberg	Barend	24.8.97	Zwolle	Kaufmann	4493	"
27.	Hamburger	Giegfried	23.7.03	Nürnberg	Metzger	5582	"
28.	Heijmans	Henri	8.9.86	Groenlo	Viehändler	5827	"
29.	Heijmans	Lion	11.5.88	Groenlo	Kaufmann	5844	"
30.	Heijmans	Meijer	30.4.12	Arnheim	Reisender	5805	"
31.	Heilbron	Julius	25.10.00	Wisch	Viehändler	5616	"
32.	Heilbron	Benjamin	18.9.90	Binxperlo	Viehändler	5601	"
33.	Jacob	Bernard	14.7.87	Zelhem	Viehändler	5822	"
34.	Jacobs	Salomon	18.7.03	Hummelo	Metzger	5827	"
35.	Jacobs	Samuel	6.7.98	Hengelo	Händler	5629	"
36.	Jacobs	Uri	5.12.22	Hengelo	Arbeiter	5731	"
37.	Koopmans	Bertus	30.9.19	Lochem	Arbeiter	5530	"
38.	Leer van	Benjamin	31.3.09	Arnheim	Angestellter	5637	"
39.	Leeraar	Philip	1.8.98	Zutphen	Kaufmann	5650	"
40.	Leverpool	Meijer	28.2.91	Berculo	Händler	5762	"

Blatt 2:

Overlijden Hartog Eijzman in kamp Mauthausen - 20 oktober 1941

Nr.	Datum	Name	Gefang. Nr.	Geburts-Datum	Geburtsort
308	18.10.41	Achtiezribben, Simon	Jud. Sch. 2218	13.7.14	Amsterdam 14,25 "
309	18.10.41	Kraimer, Friederich	Jud. Sch. 5358	23.12.88	Brünz 14,30 "
310	18.10.41	Neuzer, Manka	Jud. Sch. 5681	18.2.74	Trebitsch 14,35 "
311	18.10.41	Vries, de David, Hyman	Jud. Sch. 6550	8.6.16	Amersfoort 14,40 "
312	18.10.41	Robles, Joseph	Jud. Sch. 1104	29.12.20	Amsterdam 14,50 "
313	18.10.41	Vrba, Karl	Jud. Sch. 6425	11.7.75	D. Brod 14,55 "
314	19.10.41	Sanchez, Gnao Agustín	Spanj 3691	10.11.10	Flix 7,30 " Flucht
315	20.10.41	Jonge, de Simon	Jud. Sch. 6031	24.10.97	Wiener 7,55 "
316	20.10.41	Bordy, Karl	Jud. Sch. 6835	12.7.17	Brünz 7,00 "
317	20.10.41	Königsqarten, Kurt	Jud. Sch. 5360	1.2.23	Sagan 7,00 "
318	20.10.41	Freischmann, Otto Isr.	Jud. Sch. 1144	24.6.13	Pecanady 7,10 "
319	20.10.41	Berg, Samson Samuel	Jud. Sch. 6346	22.5.12	Hanzelo 9,00 "
320	20.10.41	Schawp, Moritz	Jud. Sch. 6465	18.12.95	Nordhorn 9,15 "
321	20.10.41	Bonn, Dr. Hans	Jud. Sch. 6446	5.7.13	Teplitz Schönau 11,45 "
322	20.10.41	Kraus, Rudolf	Jud. Sch. 5278	11.3.88	Reichenberg 11,45 "
323	20.10.41	Groenberg, Joseph	Jud. Sch. 4492	30.8.04	Zwolle 12,10 "
324	20.10.41	Meente, Moses	Jud. Sch. 1076	25.11.16	Amsterdam 12,10 "
325	20.10.41	Krafka, Dr. Emil	Jud. Sch. 6450	4.1.07	Prag 14,30 "
326	20.10.41	Eijzman, Hartog	Jud. Sch. 5825	18.9.96	Annheim 14,45 "
327	20.10.41	Benjamin, Jonas	Jud. Sch. 5632	24.3.04	Amsterdam 15,30 "
328	20.10.41	Heibron, Julius	Jud. Sch. 5618	25.10.00	Wisch 16,15 " Freitoz
329	21.10.41	Mahler, Paul	Jud. Sch. 6434	29.6.09	Nachod 7,00 "
330	21.10.41	Cohen, Philip	Jud. Sch. 5634	4.5.92	Almelo 8,00 "
331	21.10.41	Bär, Kurt Israel	Jud. Sch. 35	17.3.12	Karlsruhe Flucht!
332	22.10.41	Koetsen, Frits David	Jud. Sch. 6063	30.11.22	Apeldoorn 7,10 "
333	22.10.41	van Gelder Edwin	Jud. Sch. 5646	4.3.17	Benang 18,20 "
334	22.10.41	Herrero, Pava Vicente	Spanier 5068	24.4.02	Alcorda 7,30 "
335	23.10.41	Reiss, Georg	Jud. Sch. 1198	23.1.16	Mannheim 7,40 "